

עקשנות יהודית

Category: חגים, סוכות

התכתבות מעניינת בין בת קיבוץ ובחור דתי משיבת הסדר, והקשר לנשים מרוקאיות שמתפללות כל היום?

שאלה פשוטה

"מכתבים לטליה" הוא ספר שמתעד התכתבות של בת קיבוץ בגיל תיכון עם תלמיד ישיבת הסדר. הסיבה לקשר זה מוסבר במכתב הראשון, בו טליה כותבת לדב שהיא השתתפה בסמינר שמארגן מפגשים בין נוער דתי לשאינו-דתי. המפגש היה מרתק, ועורר בה שאלות רבות. כשחזרה לביתה, ניסתה לקבל תשובות מהמורים וההורים, אך הם לא יכלו לעזור לה.

לאחרונה, חזר אביה משירות מילואים ברמת הגולן, וסיפר לה שפגש בחור דתי שהצליח להפגיע אותה בתשובות שלו בענייני יהדות. הוא הציע לבתו שתכתוב אליו, והוא בוודאי יוכל לענות לה על השאלות שלה.

מה הייתה השאלה הראשונה במכתבה הראשון? לא שאלה פילוסופית עמוקה, השאלה הייתה: מדוע אצל הדתיים הריקודים נפרדים לגברים ונשים? את התשובה לשאלה הזאת אתם ודאי יודעים לבד.

במכתב השני היא מספרת לו על לימודי היהדות בקיבוץ. היא מספרת שבשיעורי התנ"ך המשעממים, הם לומדים את ספר איוב. טליה שואלת, איך יתכן שאלוקים הביא כאלה אסונות על אדם צדיק כמו איוב רק בשביל לנסותו?

גם שאלה זו מוכרת לכולנו, הנושא עולה לשיחה בהזדמנויות רבות. דב עונה לה על השאלה הזאת בצורה מעניינת ומשכנעת.

במכתבה השלישי היא כותבת שהמורה להיסטוריה סיפרה שהיא אינה מדליקה נרות בחנוכה, מכיון שהמכבים היו קנאים פנאטיים, ואם הם היו חיים בזמננו, בוודאי היו נלחמים נגד האינם-דתיים. הוא שואלת אותו מה יש לו לומר בנושא.

דב עונה לה שהמכבים נלחמו בעד "חופש דת". אנטיוכוס אפיפנס ניסה לכפות את התרבות היוונית על העם היהודי, נשים וילדים הוצאו להורג בגלל שקיימו את מצוות ברית המילה וכדומה. יהודים מתיוונים שיתפו פעולה והלשינו על יהודים שקיימו מצוות בסתר. מטרת המרד הייתה להילחם בכפיה של דת אחרת עליהם. המכבים ביקשו שיתנו להם לחיות לפי אמונתם, ולכן, מסיים דב, לכל אדם שוחר חרות יש את כל הסיבות שבעולם להזדהות עם מאבק זה.

ההתכתבות מתפתחת ממכתב למשנהו. המכתב הראשון נשלח באוקטובר 1971, ובמשך שנתיים הם מחליפים שאלות מעניינות ותשובות נפלאות. מבין השורות רואים שבמשך הזמן הוא מצליח לשנות את דרך חשיבתה ליהודית יותר.

במכתב האחד לפני האחרון, מתאריך י"ז אלול תשל"ג, הוא כותב שחיל האוויר הישראלי הפיל שלושה עשר מטוסי קרב סוריים בקרב אווירי גדול שהתנהל בשמי סוריה, והוא גאה בכך. אך במחשבה שניה הוא מהרהר על תגובתם הצפויה של הסורים. הם בוודאי לא יעברו בשקט על ההשפלה הזאת וינסו לנקום, ומי יודע אם לא תתפתח מלחמה.

ניבא ולא ידע מה ניבא. חודש לאחר מכן פרצה מלחמת יום כיפור. דב אינדיג גויס לצבא, וביום השני למלחמה נפל בקרב על רמת הגולן.

נשים פרימיטיביות

באותו מכתב יש גם דיון בנושא אחר. כאשר טליה סיימה את התיכון ולפני שהתגייסה לצבא, היא התנדבה לשנת שירות בבית שאן, כדי לעזור לילדים שמתקשים בלימודים ולקשישים שלא יודעים קרוא וכתוב. היא כותבת לו על חוויות השירות.

העבודה עם הילדים, היא כותבת, נחמדה. הילדים הקטנים מספרים לה סיפורים, מה קורה עם אחיהם וכדומה. אך העבודה עם הקשישים קשה מאוד, היא מטפלת בשלוש נשים זקנות שאינן יודעות שום דבר חוץ מלחתום את שמן. פעמים רבות, היא מוצאת אותן קוראות פרקי תהילים, הן לא קוראות מתוך הספר אלא מדקלמות את הפרקים בעל-פה.

היא לא מצליחה להבין אותן עקב המבטא המרוקאי. היא כותבת לדב שהדתיים בעיירה בית שאן, לא כמוהו, שמתפלספים ולומדים גמרא. הם מתפללים ואומרים תהלים כל היום. היא לא מבינה איך הם לא משתגעים מרוב תפילות, הם הרי חוזרים כל יום על אותן תפילות, זה לא משעם אותם, היא שואלת. גם השבתות נורא משעממות או שהן מתפללות או שהן אוכלות!

באותו מכתב (אחד לפני האחרון) כותב לה דב: אני מרגיש שאת קצת מזלזלת באנשים. מתקבל הרושם שאת רואה אותם כאנשים קצת פרימיטיביים ומיושנים? בזכות אנשים פרימיטיביים כאלה עם ישראל התקיים במשך אלפי שנים. אנשים כאלו ושכמותם, פשוטים תמימים אבל חזקים ואיתנים באמונתם, החזיקו מעמד במשך אלפי שנים. מול פרעות, גירושים, שנאה ואנטישמיות, במשך אלפי שנים ניסו לשבור את העם הקטן הזה, ובזכות אנשים כאלה חזרנו לארץ ישראל ולירושלים.

התפילות המשעממות הן חלק מסוד הקיום של עם ישראל. זה משעם נורא לחזור כל יום שלוש פעמים על התפילה "ותחזינה עיננו בשובך לציון ברחמים", או "ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו", אבל בזכות ההתמדה והעקשנות הבלתי פוסקת, הצלחנו לחנך דורות של יהודים שבמשך

אלפי שנים לא שכחו את מולדתם, האם רשאית את לזלזל בתפילות הללו?!

לא בשבת

היום האחרון של חג הסוכות נקרא "הושענא רבה". בסוף תפילת שחרית, נוהגים לקחת חמש ערבות ולחבוט אותן בקרקע חמש פעמים. מנהג זה הוא "מנהג נביאים".

מנהג זה כה חשוב, שהגמרא בירושלמי אומרת (בתרגום אנציקלופדיה תלמודית): "ר' סימון היה מצוה לאלה שמחשבים את הערבונות תנו דעתכם שלא יחולו יום התקיעה ☞ ראש השנה ☞ בשבת ויום הערבה בשבת, ואם אתם דחוקים שאי אפשר לדחות את שניהם תעשו יום התקיעה בשבת, ולא תעשו יום הערבה בשבת". (סוכה פ"ד, סה"א)

רבי סימון אומר לאלו שקובעים את החודשים שידאגו, שהן ראש השנה לא יחול בשבת, כי אז אי אפשר לתקוע בשבת, והן הושענא רבה לא יחול בשבת, כי אז יהיה אסור לקיים את מנהג חביטת הערבות שאסורה בשבת. אבל אם אי אפשר לסדר את שניהם באופן הזה, מוטב שראש השנה יחול בשבת, על אף שלתקוע בשופר זו מצוה מדאורייתא, העיקר שהושענא רבה לא יחול בשבת כדי שיוכלו לקיים את "מנהג" חביטת הערבה.

לכאורה זה לגמרי לא מובן. וכי לא עדיף להשתדל שראש השנה לא יחול בשבת כדי שיוכלו לקיים מצוות שופר שהיא מהתורה ולוותר על "מנהג" חביטת ערבות בהושענא רבה? מדוע רבי סימון כה מודאג ממנהג הערבות? (ראה סוכה מ"ג ב' תוס' ד"ה לא איקלע)

מנהג "חביטת הערבות" הוא "זכר למקדש". בזמן שבית המקדש היה קיים, העמידו לצד המזבח בעזרה (בחזית בית המקדש), ערבות שראשיהן כפופים על גבי המזבח. בשבת לא היו עושים את זה, אלא אם כן היה הוא יום השביעי של סוכות, ורק אז, זקיפת הערבה הייתה דוחה את השבת.

כזכר למנהג הערבות ביום השביעי של סוכות ☞ שהוא הושענא רבה, נוהגים לחבוט חמש ערבות. והיות שהמנהג אינו דוחה שבת, "סדרו" את לוח השנה היהודי כך שהושענא רבה לעולם לא יחול בשבת.

שואל הרב, מה כה מיוחד במנהג זה? היום הראשון של ראש השנה חל פעמים רבות בשבת. היום הראשון של חג הסוכות, שמצוות הלולב היא מדאורייתא, גם הוא חל פעמים רבות בשבת (הקביעות של ראש השנה היא כימים הראשונים של סוכות), ולכן לא יכולים ליטול את הלולב. דווקא את הושענא רבה דאגו לסדר שלעולם לא יחול בשבת, כדי שיוכלו לקיים את מנהג הערבות? מה מיוחד בערבות?

עקשנות יהודית

כולם מכירים את המדרש שמשווה את ארבעת המינים לארבעה סוגים של יהודים, "אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח" ישראל² יש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים, כפות תמרים (לולב) יש בו טעם ואין בו ריח (אפשר לאכול את התמרים אבל אין להם ריח מיוחד) ישראל יש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים³ הדס יש בו ריח ואין בו טעם (אפשר להריח אותו אבל הוא לא נותן פרי) ישראל יש בהם מע"ט ואין בהם תורה, ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח⁴ ישראל שאין בהם לא תורה ולא מע"ט".

במבט שטחי, אומר הרבי, משמע מהמדרש שרק אתרוג מסמל יהודי שגם לומד תורה וגם מקיים מצוות, מה-שאיין-כן האחרים, חסר להם אחד או אפילו שניים, כמו הערבה שמסמלת יהודי שלא לומד תורה ולא מקיים מצוות.

אבל, אומר הרבי, שהרבי הקודם מסביר במאמר שלא על זה מדובר. הפירוש הפנימי של המדרש הוא, שבוודאי כל יהודי מקיים לפחות מעט מצוות ולומד קצת תורה, אלא שהטעם והריח שהאתרוג מסמלים⁵ זה 'שכל ומדות'. טעם זה הבנה, הוא מבין מדוע הוא מקיים את המצווה, וריח הכוונה היא לחיות, הרגש שעמו הוא מקיים את המצווה. ישנו יהודי שמקיים מצווה עם רגש הלב ועם הבנה, זהו האתרוג. הלולב, יש לו טעם בלי ריח, זה יהודי שמבין מדוע הוא עליו לקיים את המצווה אבל לא מצליח להתלהב כשהוא מקיים אותה, אין לו רגש לזה, הוא מקיים אותה כמצוות אנשים מלומדה. להדס יש ריח ואין טעם, זה יהודי שמתרגש לקיים מצווה אבל לא באמת מבין למה עליו לעשות אותה. ערבות הן אותם יהודים פשוטים שמקיימים מצוות, בלי להבין למה ובלי רגש בלב.

עם אותם ערבות⁶ "יהודים"⁷ אנו מקשטים את המזבח, אפילו כשהושענא רבה חל בשבת. ולכן מנהג "חביטת הערבות" בהושענא רבה חשוב לנו כל כך, כי הוא בא לבטא את הערכה של עם ישראל לאותם יהודים פשוטים שאין להם לא טעם ולא ריח, לא סיבה הגיונית מדוע לקיים מצוה ולא רגש הלב. הם לא נהנים מזה, אבל יש להם "תבלין" שחשוב מהכול⁸ "קבלת עול"⁹ העקשנות היהודית שבזכותה החזקנו מעמד בגלות במשך אלפי שנה.

בהושענא רבה אנו חוגגים את "העקשנות היהודית". כולכם מוזמנים ביום שני בבוקר להצטרף למנהג "חביטת הערבות". (מיוסד על לקוטי שיחות חלק כ"ט, הושענא רבה ע' 220)